

ղութեան գրականութիւնը պիտի գայ այդ լայնախոհութիւնը տարածելու ժողովուրդներու մէջ: Այսպէսով ո՛րքան կիրքեր հանդարտած պիտի բլլան:

Քաղաքակրթութեան բերած փոփոխութիւններու պատճառով, կը վարմանանք Միջին Դարու կրօնական խտրական ուղիին վրայ զոր հաւատաքննութիւնը ոտեղծեց: Յետագայ դարերու մարդիկը պիտի դարմանան մեր վրայ, որ նոյն բանը կ'ընենք յանուն ազգութեան եւ անջատ պետականութեան վաղափարին:

—

Ինչպէս որ կեանքի մէջ ուշ մնալը յեղափոխութեան դուռ կը բանայ, նոյնպէս անժամանակ մտքերու գործադրութիւնը աւեր ու կործանում կը բերէ իրեն

հետ: Բոլոր կազմակերպութիւնները և անոնց ճրագիրները մէկ նպատակ միայն ունին. իրականացնել խաղաղութիւնը և երջանկութիւնը երկրի վրայ: Այդ բարձր իտէալն է որ կը ղեկավարէ անոնց բոլոր գործունէութիւնը:

Բայց միայն բարի կամեցողութիւնները բաւական չեն: Երբ անցեալի փորձերը անյաջողութեան են մասնուեր, կը նշանակէ այդ բարի կամեցողութիւններէն անջատ կան պայմաններ, որոնց լրացումէն յետոյ կարելի պիտի բլլայ այդ բոլորը: Խաղաղութեան գրականութիւնն է դարձեալ, որ պիտի գայ այդ գործը կատարելու:

Այսպէս խնայուած պիտի բլլան նաեւ միլիոնաւոր կեանքեր:

Փարիզ

ԳՐԻԳՈՐ ՂՕՆՁԷԿԻԻԼԵՍՆ

ԴՐՈՒՆՔ ՅԱԻԻՏԵՆԻՑ

ՄԻ ՈՄՆ. —
Անձիւնք. —
ԵԿԻՈՐ:
ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ:

Գործողութիւնը ժամանակից եւ տարածութիւնից դուրս:

ՏԵՍԻԼ I.

Ամպերից վերեւ բարձրաբերձ լեռների գագաթներ, Մի ճեղք, որ կազմում է յաւիտենականութեան դուռը. երիտասարդը, սպիտակ զգեստաւորուած, փայլուն սուրը ձեռին կանգնած է ճեղքի մօտ. Թանձր մշուշ:

ՄԻ ՈՄՆ. — (Ժայռի ետեւից) Եւ այդպէս է լինելու յաւիտենա յաւիտենից: Տարույ տարի, դարէ ի դար: Յաւիտենա եւ անփոփոխ: Անսկիզբ եւ անվերջ: Ես ասացի եւ էր, եւ կայ, եւ լինելոց է: Յաւիտենա յաւիտենից:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ. — (Իբրեւ արձագանգ) Յաւիտենա յաւիտենից:

ՄԻ ՈՄՆ. — Այդ է օրէնք տիեզերքի: Անսահման եթերի տարածութեան մէջ իշխում է ճիւղն իմ կամքը, որ անփոփոխ է եւ անողոք:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ. — Անփոփոխ եւ անողոք:

ՄԻ ՈՄՆ. — Եւ արար աշխարհ հպատակ է իմ կամքին եւ ոչ ձի երեւոյթ չէ կարող խափանել ժամանակի ընթացքը, որ անսկիզբ է եւ անվերջ:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ.— Անսկիզբ եւ անվերջ:

ՄԻ ՈՄՆ.— Ոչ ոք եւ ոչինչ չէ կարող խափանել տիեզերքի շարժումը, անթիւ աշխարհների եւ ձուրրակների ընթացքը: Յաւիտենական են նրանք: Ես ասացի: Էր, կայ եւ լինելոց է:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ.— Էր, կայ եւ լինելոց է:

Տ Ե Ս Ի Լ II.

Ժայռերի մօտ երևում է եկորը: Կորացած, ալեգարդ, երկար մօրուքով, չոր ու ցամաք, երկար ցուպը ձեռքին, նա դանդաղ, հեւալով բարձրանում է սարի գագաթը: Երիտասարդը իջեցնում է իւր սուրը եւ կտրում է նրա ուղին:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ.— Կայ, ծաղկանացու: Դու Հասար յաւիտենականութեան սահմանին: Ընթանալ յառաջ անկարելի է:

ԵԿԻՈՐ.— Ի՞նչ ուղին երկար էր, Հաս երկար: Ես արդէն Համարեա Հասայ նպատակիս: Եւ դու, պատանի, արդիւում ես ինձ ընթանալ յառաջ, ճինչեւ ի՞նչ ուղիի վերջը...

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ.— Ձկայ ոչ վերջ եւ ոչ սկիզբ:

ԵԿԻՈՐ.— Դու սխալում ես, պատանի: Մի քիչ եւս եւ ես կը Հասնիմ ի՞նչ ուղիի վերջին:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ.— Ո՛չ, ո՛չ եւ ո՛չ:

ԵԿԻՈՐ.— Դեռ անիմաստ երեխայ, ես սկսեցի ի՞նչ կեանքի ուղին, լի ոսկեվառ յոյներով, պատանի, ես ընթացայ յառաջ, եւ ահա յոյնած, վաստակած, լքեալ եւ յուսահատ, ես վերջացնում եմ կեանքիս ուղին: Այո է վախճան, պատանի:

Տ Ե Ս Ի Լ III.

Ժայռերի ճեղքում երևում է Մի Ոմն, վեհ եւ անհարկու: Ամբողջապէս մոխրագոյն, նա ծուլում է շրջապատող ժայռերի հետ: Երիտասարդը չորում է նրա առաջ, վեր է կենում եւ հեռանում:

ՄԻ ՈՄՆ.— Ոչ գոյ վախճան եւ ոչ սկիզբ: Այն, ինչ որ դու, ծաղկանացու, ընդունում ես իբրեւ սկիզբ եւ վախճան — ճիւղ ակնթարթ է յաւիտենականութեան ճեղք, ճիւղ վայրկեան ժամանակի անձայր, անվերջ ընթացքում:

ԵԿԻՈՐ.— Օ՛, ոչ, Դու, անձանո՞թ, սխալում ես: Ես երկար ապրեցայ, ես երկար ծաղկացի, չարճարուեցայ, ընկայ կովում, կրկին ոտքի կանգնեցի եւ ճղեցի ի՞նչ կռիւր: Ես տեսայ ի՞նչ Հարադասների տանջանքները, նրանց արցունքները, ես լսեցի նրանց Հառաչանքները, անէծքները, ես լսեցի նրանց կարճատեւ բերկրալից ազադակները, ցնծալից երգերը... Ես ապրեցայ նրանց ապրումներով, ես լացի նրանց աղի արցունքներով եւ այնպէս երկար, երկար...

ՄԻ ՈՄՆ.— Եւ այդ ճիւղ ակնթարթ էր ճիւղին:

ԵԿԻՈՐ.— Մի ակնթարթ: Դու ասում ես ճիւղ ակնթարթ: Ինչո՞ւ էր, ուրեմն, ի՞նչ երկար կեանքը խոր չարճարանքներով, զրկանքներով, պարտութիւններով եւ յաղթանակներով: Մի ակնթարթ:

ՄԻ ՈՄՆ.— Ես ասացի: Դու ինքդ, ծաղկանացու, աւաղի ճիւղ Հատիկ ես, ճիւղ կաթիլ լայնածաւալ ովկիանոսի ջրերում, ճիւղ աննշան ծառիկ Հառաչան տիեզերքում: Կաս դու, թէ չկաս, — այդ ճիւղնոյն է աշխարհի Համար...

ԵԿԻՈՐ.— Օ՛, ո՛չ, ո՛չ: Իսկ ի՞նչ «եւ»ը, ի՞նչ ձգտումները, ի՞նչ ծաղկերը եւ խոհերը, որ ես տուի այդ աշխարհին: Միթէ՞ դա ոչինչ:

ՄԻ ՈՄՆ.— Ես ասացի:

ԵԿԻՈՐ.— Իսկ ի՞նչ ապրումները, իսկ ի՞նչ ստեղծագործութիւնը, ի՞նչ երկար կեանքի անդուլ աշխատանքը յօգուտ ճարտարութեան:

ՄԻ ՈՄՆ.— Ունայնութիւն ունայնութեանց:

ԵԿԻՈՐ.— Իսկ ի՞նչ յոյները, ի՞նչ յաղթանակների բերկրանքը, ի՞նչ պարտութիւնների յուսահատութիւնը եւ այդ ամէնը...

ՄԻ ՈՄՆ.— Ունայնութիւն ունայնութեանց:

ԵԿԻՈՐ.— Օ՛, ինչպիւր դու, անձանոթ, ահա եւ իստասիրտ:

ՄԻ ՈՄՆ.— Դու սխալում ես, ծաղկանացու: Ի՞նչպիւր, քո բոլոր ապրումները, իղձերը, քո ճիւղատական կռիւր ճիւղ խոհալի փորձ էր փոփոխել անփոփոխ, նախաաշխատում յաւիտենականութիւնը եւ նրա անխախտ օրէնքները:

ԵԿԻՈՐ.— Օ՛, լուր, լուր... Դու կտոր կտոր անում ես ի՞նչ խեղճ սիրտը:

ՄԻ ՈՄՆ.— Հատկացիր, ծաղկանացու: Ընդհանրապէս ի՞նչ կը լինի ինչպէս կայ եւ ամէն ինչ կայ ինչպէս լինելոց է:

ԵԿԻՈՐ.— Սո՛ւտ է, սուտ: Ընդողջ ի՞նչ կեանք:

քը անցաւ շինարարութեան եւ ստեղծագործութեան երկունքի մէջ. ես՝ երկար գործեցի. ես օգնեցի վաստակեալներին, ընկածներին, բեռնաւորներին. ես տուի իմ եղբայր ճարդկանց իմ կեանքի ամենագեղեցիկ օրերը, տարիները: Ես շինեցի նրանց բաղդի տաճարը, նրանց լուսաւոր ապագան: Եւ ես արդէն վերջացնելու վրայ էի այդ հրաշափառ տաճարը, որի կաթողիկէն սլանում էր դէպ ի երկինք, դէպ ի աստղերը... Ես կեանքի շինարարն եմ: Իմացիր, ես ձուլեցի զանգեր, որոնք աւետիս պիտի տան արար աշխարհին եւ պիտի դոջեն, որ եկել է, հասել է սիրոյ, ճիւղթեան եւ եղբայրութեան ոսկի դարը:

Մի ՈՄՆ.— Եւ ոչ ոք չլսեց քո զանգերի դոջանքիւնը: Լուռ են նրանք:

ԵԿԻՈՐ.— Ո՛չ, ո՛չ... նրանք կը զօղանջեն, այո՛, կ'աւետեն իմ գաղափարները: Ընտեղ են իմ աշակերտները, իմ հետեւողները. նրանք կ'աւարտեն այն ձեռն գործը, որ սկսեցի ես: Եւ կը զօղանջեն այն ժամանակ իմ ձեռքով ձուլած զանգերը, կը զօղանջեն յաղթալից եւ փառաւոր. նրանց ձեղեղին, իբրեւ եղեմի ծի երգ, կը հասնի հազարաւոր թըշուառների, խեղճերի ականջին: Եւ ոտքի կը կանգնին նրանք, կը փշթեն ստրկութեան շղթաները եւ ազաւ, անհոգ կ'ապրին իրենց նոր, լոյս կեանքով:

Մի ՈՄՆ.— Նոր, լոյս կեանք: Ձկայ նոր կեանք. կայ ծի կեանք ծիայն, անփոփոխ, լի տանջանքներով, անիրազործելի ձգտումներով եւ որոնումներով, ծի անգոյն ձանձրալի, աննպատակ կեանք: Դու սխալվում ես, մահկանացու:

ԵԿԻՈՐ.— Երբե՛ք. կեանքը գնում է յառաջ եւ յառաջ. ես կատարելագործւում եմ. ես բաց եմ անում նոր ուղիներ, նոր հորիզոններ...

Մի ՈՄՆ.— Օ՛ր, գիտեմ, դա մարդկութեան սփոփանքն է, ծի խաղալիք նրա ձեռքում, դո՛ւ ծիայն ծիշտ կայուն հնի նոր կեղեւն է, ծիշտ մնայուն էութեան նոր ձեւը:

ԵԿԻՈՐ.— Ո՛չ, ո՛չ... ես տեսել եմ վերածնունդ մարդկութեան ուրախ դժբերքը. լսել եմ նրանց բերկրալից աղաղակները: Միթէ՛ այդ ծի խաղալիկ երազ է, ծի անիրազործելի ձգտում, զառանցանքի ի թռիչք...

Մի ՈՄՆ.— Գիտեմ, մահկանացու, դու տեսել ես այդ ամէնը եւ վերջ ի վերջոյ եկել ես այստեղ, յաւիտենականութեան դուռը, իմանալու ծի անխախտ, ծի դուռ, ծի կատարեալ ճշմարտութիւն, եւ

այդ ճշմարտութիւնը խօսում է իմ բերնով.— «Ունայնութիւն ունայնութեանց եւ ամէն ինչ ունայնութիւն»:

ԵԿԻՈՐ.— Ինչո՞ւ էին ուրեմն իմ տանջանքները, իմ կռիւք, իմ անքուն գիշերները, ստեղծագործութեան երկունքը, իմ որոնումները... Ինչո՞ւ:

Մի ՈՄՆ.— Լսի՛ր, մահկանացու. դու անսխալ ճակատագրի պատուէրով եւ նրա անխղիւ օրէնքներով եկար յաւիտենականութեան դուռը եւ անկատար թողիք այնտեղ մարդկութեան բաղդի հրաշափառ տաճարը: Ուրիշները, քեզ նմանները, կը սկսին շինել մարդկութեան բաղդի նոր տաճարներ եւ, չաւարեւելով, նոյն ուղիով կուգան այստեղ անսահման ու խոր տարածութեան եւ ժամանակի մէջ յաւիտենականութեան պատուանդանին: Եւ այդպէս դարձի ի դար, անվերջ եւ անսկիզբ: Իսկ կեանքը այնտեղ, երկրի. տիեզերքի ծի աննշան հատիկի վրայ, կը մնայ իւր էութեամբ անփոփոխ, անխախտ: Ընտեղ միշտ զօրեղը կը հարստահարէ անգործին, այնտեղ միշտ կը տիրէ լացը, կոծը եւ անարդարութիւնը: Կսկիծը եւ զրկանքը այնտեղ միշտ կը բաղխեն խրճիթների դռները, իսկ ուրախութիւնը, լիութիւնը ու փարթաճութիւնը հոյակապ պալատների դռները: Հազարաւոր մարդիկ պիտի չարաչար տանջուին յանուն բարօրութեան անհատի, մէկի միայն, նրա քծաճածոյքների, նրա ցանկութիւնների համար: Եւ աշխարհը, մահկանացու, երբեք, լո՞ւմ ես, երբեք չի տեսնիլ բաղդի երեսը եւ երբեք սէրը: Եղբայրութիւնը եւ աղատութիւնը չեն կարող տիրել այնտեղ: Կը տապալուին քո շինած յանուն մարդկութեան բաղդի հոյակապ տաճարները. փուշը եւ տառասիւր կը ծածկեն նրանց կամարակապ ճուղքը եւ ծիայն չղջիկները եւ բուռերը կ'ապրին նրանց խաղալի աւերակներում:

— Լսի՛ր, օ՛ր, լուի՛ր, անձանօթ. (ծնկալո՞ւ) օ՛ր, իմ խեղճ սիրտ:

Մի ՈՄՆ.— Կը բարբոսնին քո զանգերը, եւ կրկին աշխարհին կը տիրեն ինչպէս եւ առաջ, ինչպէս եւ միշտ, քէնը, ատելութիւնը, յուսահատութիւնը եւ ատամների կրճատումը:

ԵԿԻՈՐ.— Օ՛ր, խնայիր, խնայիր ինձ: Արիւնս սառչում է երակներիս մէջ եւ սիրտս զաղարում է բաբախել:

Մի ՈՄՆ.— Եւ մարդկութեան բոլոր որոնումները, նրա ամէն ձգտումները գէպ ի բարին, լուր:

